

Presentación
El almanaque de las mujeres
Djuna Barnes

4 de marzo 2009
Pati Llimona

Constituye un requerimiento de educación y buenas maneras (que sería imperdonable no satisfacer) empezar ésta y cualquier intervención saludando debidamente al público asistente. “Señoras. Señores” (pero ¿es éste el apóstrofe adecuado?) “Damas. Caballeros” —y la lectura de *El almanaque* empieza a interferir peligrosamente: “Damas. Caballeros. Damas y caballeros (a la vez). Damas caballerosas. Caballeros adamados. Señoras señores. Señores señoras. Ambiguos y ambiguas todos. Lesbianas (algunas). Inconfesas (algunas más). Heterosexuales reincidentes e inamovibles (todavía bastantes). Curiosos y curiosas que no perdáis este don. Militantes. *Imaginantes. Sintientes*, sentidas y consentidas. Buenas tardes y gracias por venir.

Nos reúne aquí hoy la aparición, en la editorial Egales, de este libro *El almanaque de las mujeres*, debido a la versátil pluma de Djuna Barnes, publicado por primera vez en 1928 en Francia (concretamente en Dijon, en la imprenta de Maurice Darentière). Esta aparición que celebramos hoy es más bien una reaparición por, al menos, tres motivos que me resisto a pasar por alto.

El primero, porque no solamente es una traducción del texto origen en lengua inglesa sino que supone *otra* traducción al español después de la que sacara a la luz la editorial Lumen en 1985, gracias entonces al esfuerzo de la poeta y traductora argentina Ana Becció.

El segundo motivo, es a causa de la trama. Cruza el libro la historia de Evangeline Musset. Les cito el principio de *El almanaque de las mujeres*:

Esta es la Historia de la Moza más hermosa y delicada que jamás humedeció una Cama. Se llamaba Evangeline Musset y había sido condecorada con una enorme Cruz Roja por la Dedicación, el Alivio y la Distracción que proporcionaba a las Muchachas en sus Partes Posteriores, en las Anteriores y en cualquiera de esas Partes que tan Cruelmente las hace sufrir. [23]

Así pues, al mismo tiempo que algunas de las cosas que una espera encontrar en un almanaque (y enseguida vuelvo a ello), transcurre por las páginas de este volumen la historia de vida y milagros de esta especie de papisa que es Evangeline Musset (la Amazona Natalie Barney homenajeada en la ficción), hasta su fallecimiento a los 99 años en el último mes del almanaque. El cuerpo de Santa Musset es honrado con todo tipo de ritos para las exequias (entierro, cremación, incineración) en manos de sus seguidoras y compañeras. Cito:

Y le esculpieron muchas Lápidas, se escribieron para ella muchos Poemas y Epitafios y, al final, la colocaron sobre una gran Pira y la quemaron hasta el Corazón, calentando con sus manos la Urna en la que sería depositada, como la buena bebedora de vino caliente su copa. Y cuando fueron a recoger sus Cenizas, todo se había quemado menos la Lengua, que llameaba juguetona sobre el montoncito que había sido ella, negándose a ser Ceniza. [102]

[...] Me salto un trozo en el que cuenta el revuelo y conmoción que trae esa lengua vivita y coleando en llamas...Y voy al final. Cito:

Y un poco más tarde, todas, con la Urna en alto, se llevaron las Cenizas y el Fuego y las depositaron en el Altar del Templo del Amor. Se dice que todavía destella y que cualquiera puede descifrar el Verso grabado bajo las Argollas, “Oh vosotras, Criaturas de poca Fe”. [102]

Así pues, ante nosotras (*criaturas de poca fe*) y gracias a la disposición del almanaque, Dama Musset entra en un ciclo de vida-muerte-resurrección, de enero a diciembre, todos los años, en constante reaparición. ¿Se les ocurre mejor forma de canonizar a alguien o de darle la vida eterna? A mí no. Prefiero eso a entrar en la Wikipedia.

El tercer motivo por el que *El almanaque de las mujeres* puede ser considerado una reaparición es, precisamente, porque es literatura y, por tanto, rescritura. Pero permítanme (justamente porque aspiro a parecerme en algo a la Dama Musset y pretendo que mi lengua siga viva y en llamas, al menos una de las dos lenguas que constituyen mi cultura o al menos esa tercera que hablo en la intimidad), que prosiga a partir de ahora en catalán.

Un almanac és una publicació anual que recull dades, notícies i escrits de caràcter divers, al costat de dates de festes i fires, pronòstics i textos breus en prosa i en vers. Per exemple, l'impressor català Joaquim Horta va publicar l'any 1911 l'*Almanach dels Noucentistes*, on hi apareixien, entre d'altres, *Xènius*, Guerau de Liost, Josep Carner, Francesc Cambó, Agustí Pi i Sunyer... amb il·lustracions de Picasso, Nonell, Nogués, Gargallo... No hi havia cap dona: l'única dona noucentista —recordem-ho— medeix dos metres i estar ben plantada. La tirada va ser de 150 exemplars i poden consultar-lo, si els interessa, a la Biblioteca de Catalunya o a la Biblioteca digital Cervantes.

Djuna Barnes deixa testimoniatge al seu particular almanac de l'existència d'una comunitat (aquesta sí) de dones, lesbianes (amb honroses excepcions, poquíssimes), la majoria d'elles expatriades, que es congregaven a París, en el període europeu d'entreguerres, al voltant de la figura de Natalie Barney, l'Amazona original de Ohio. Es tracta d'un llibre per iniciades, ple de picades d'ull, que la crítica i els i les especialistes no han acabat de poder desxifrar. Text i dibuixos, tot i que es presenten —ambdós— anònimament a la coberta (on llegim que són realitzats "per una dama a la moda"), es deuen a la pròpia Djuna Barnes. Ella (probablement amb ajut d'algunes de les seves amigues) va dedicar-se a colorejar les il·lustracions dels exemplars de la primera edició, que elles mateixes venien pel carrer a un preu mòdic (si hem de creure el que la pròpia Barnes consignava al pròleg de l'edició de

1972) i també sembla que repartien al temple de la seva religió, a la rue Jacob, on van erigir aquesta crítica i subversiva *Académie des Femmes* (una academia de dones en un moment en el que les dones no podien entrar a l'academia).

Els models erudits i clàssics (per dir-ho així) que governaven el fer i desfer de l'Amazona i les seves sequaces al número 20 de la rue Jacob eren, d'una banda, Safo —és clar— i la voluntat de promocionar el cultiu de les arts entre les dones iniciades, capaces i amb talent. De l'altra, algú més proper en la geografia europea i no tan allunyada en el temps: la famosa *salonnière* Madéleine de Scudéry (1607-1701), que sempre va ser *mademoiselle* i que regentava un dels salons més coneguts al París del segle XVII amb el sobrenom de Safo. ¿Per què serà?

Si pels *samedies* de Mademoiselle de Scudéry hi van passar madame de Sévigné, madame de Lafayette, La Rochefoucault, i altres víctimes del preciosisme (que un ressentit Molière s'afanyava a criticar després a *Les dones sàvies* i a *Les precioses ridícules*), pel particular saló de l'Amazona, que tenia lloc “on friday”, s'hi trobaren Renée Vivien, Radclyffe Hall, Romaine Brooks, la nostra Djuna Barnes, però també Colette, André Gide, Marcel Proust, i més tard, Truman Capote i Greta Garbo.

No gaire lluny i els dissabtes a la tarda, Gertrude Stein (amb Alice B. Toklas) rebien Picasso, Matisse, Apollinaire, Hemingway... entre d'altres. Solita Solano (la señorita Pinza, al almanac) va aconseguir assenyalar ràpidament i eficaç la diferència entre ambdues *salonnières* de començament del segle xx: “Natalie no col·lecciona art modern —va advertir—, ella col·lecciona persones”.

D'aquest ambient i d'aquesta època i els seus debats en fa un ressò molt particular *El almanaque de las mujeres* que avui presentem, representem en la seva nouvinguda i en les seves múltiples rescriptures (d'un gènere, d'una tradició, d'allò que la pròpia Djuna Barnes anomenava —en el pròleg de 1972 i descrivint el llibre— “esa

aptitud y esa ligereza para el juego y el trueque con lo *otro* del misterio, la anomalía que lleva el nombre oculto. Que, enfrentado, devora su sombra”).

Misteri i joc són al almanac, com també saviesa i erudició. Gosaria dir que el llibre és un deliciós *divertimento*, i no voldria que entenguessin que amb això li vull treure mèrit o qualitat. En absolut: pel meu descàrrec els recordaré que l’any 1928 (també l’any 1928!) va aparèixer la novel·la *Orlando*, un text magnífic —homenatge a Vita Sackville-West— que la pròpia Virginia Woolf va titllar de *divertimento*.

Celebrem que hi hagi hagut l’ocurrència de l’editorial Egales i la feliç concurrència d’un conjunt de dones: dues d’elles m’acompanyen a la taula aquesta tarda (Isabel Franc i Josefa Contijoch), però també les traductores (Rocío de la Maya i Ana Sánchez Rué) i totes les que aparèixen esmentades als agraïments (algunes aquí presents) que, plegades, hagin unit esforços, interessos i ganes per a que ens torni arribar aquest meravellós text i que se’ns faci més entenedor, més proper, més nostre (perquè potser en diversos sentits ho és molt més que L’Almanach dels Noucentistes, vés per on).

I divertim-nos, per què no: durant la particular entrevista que Michèle Causse li va fer a Djuna Barnes, a Nova York, el 1981, un any abans de morir (i que la Josefa ha traduït), octogenaria però lúcida, l’autora nordamericana va deixar-li caure mentre fullejava un exemplar de la primera edició del *Ladies Almanack*:

—Mi pobre niña, no entiendo nada. Nada de nada. No sé en absoluto qué quería decir. Lo he olvidado. Ni Dios mismo se orientaría.
[128]

Tot i que la traducció, amb les notes i el pròleg d’Isabel Franc, ens faciliten el camí, crec que cap de les aquí presents tenim cap problema en —arribat un moment— desorientar-nos.

De fet, al París d’entreguerres, aquesta escriptora, admirada per T.S. Eliot i membre de l’anomenada *Lost Generation*, va demostrar que en qüestió de *perdre’s* (el que es diu *perdre’s*) era difícil guanyar-la i ella, com la seva escriptura, no va pagar cap peatge. Arribà a la capital

francesa l'any 1921 per fer un reportatge sobre els expatriats i les expatriades d'Estats Units de Nordamèrica i ella mateixa va convertir-se en una. No és d'estranyar si tenim en compte les facècies i aventures professionals d'aquesta periodista neoiorquina que confegien la fama de Barnes (qui ja va advertir d'ella mateixa que era l'escriptora desconeguda més famosa del món).

El 1914 —voltava els 22 anys— va oferir-se voluntària per a una demostració pública de les tècniques de rescat per entrenament dels bombers del carrer 67. La van “salvar” tres vegades seguint mètodes diferents: encara que per ser més justa hauria de dir que la primera i la segona vegada es va salvar pràcticament ella sola. D'entrada va haver de baixar per una corda assetjada per les flames; després —segons les directrius del segon mètode— va haver d'aferrar-se a una altra corda que la va dur hissant-la pels aires fins a la primera corda (per la que va a tornar a baixar una mica més rostida que abans) i només en el tercer mètode un fornit bomber li va caure del cel per tal de engrapar-la i baixar-la (altra vegada la corda) en braços. Potser ella hagués desitjat perdre de debò el coneixement. Va confessar un cop a terra que per tal de resistir s'havia estat repetint amb vehemència dos pensaments: el desig de voler viure 99 anys i la certesa de que el suïcidi és un acte que ha de ser comès amb bellesa.

També el 1914 va aparèixer al *The New York World Magazine* l'entrevista que Barnes havia fet a Dinah. La cosa no té res de particular si no sabem que l'esmentada Dinah era una jove goril·la femella del Zoo del Bronx, que va acabar abraçant-la després de queixar-se de la rapidesa amb que avançaven els taxímetres a la ciutat.

Tanmateix, la gesta més heroïca de Djuna Barnes que van recollir els diaris de l'època, també de 1914 (any de gran inspiració, segons sembla) va consistir en sotmetre's als procediments d'alimentació forçada als que obligaven les sufragistes angleses que eren en vaga de fam. Podem veure la fotografia el 6 de setembre al *New York Magazine* (la poden trobar a l'entrada de la wikipèdia en anglès): Djuna Barnes apareix estirada damunt una taula d'operacions, mentre tres homes la

subjecten pels turmells, els canells i el cap i un quart (el metge) li introdueix el metre de mànega per una dels forats del nas, prèviament untat d'una mescla de desinfectant i cocaïna.

Si yo —escriu Barnes— , que desempeñaba un papel, sentía que mi ser ardía de indignación ante esta usurpación brutal de mis propias funciones, ¿cómo debían de haber ardido ante la violación de su espíritu aquellas que realmente padecían el sufrimiento en su horror más agudo? [Field, 1988]

Com moltes de vostès ja saben, després de la relació d'amor i desamor que va mantenir amb Thelma Wood (i de la qual en va sortir, l'any 1936, una de les obres mestres al meu entendre de la literatura *Nightwood / El bosc de la nit*), Djuna Barnes va tancar-se a casa seva, a Patchin Place al barri de Greenwich Village, durant més de quaranta anys, fins el dia de la seva mort. Sembla que mentia quan deia que ja no escrivia més. Si la seva llengua és viva —la seva sí—, ho és als seus textos, als seus llibres, entre el comprensible i l'incomprensible, la realitat i la ficció (o potser la ficció de la realitat per tal que la vida ens sigui més real): si la seva llengua és viva ho és entre la seva obra i nosaltres, les seves lectores.

Sens dubte aquest *Almanaque de las mujeres, de sus signos y sus mareas; de sus Lunas y sus Mutaciones; de sus Estaciones, Eclipses y Equinoccios; y el Relato completo de sus Trastornos diurnos y nocturnos. Escrito e ilustrado por una dama a la moda*, és —com consta al peu d'una de les primeres il·lustracions del volum— el llibre que tota dama ha de dur amb ella. No se'n vegin ni se'n vagin mancades: els pot fer un gran servei. Pensin que, a més, Isabel Franc hi dona la recepta per fer els famosos sandvitxos de cogombre que menjaven les protagonistes a la rue Jacob. I això sempre pot ser una argument afegit.

Moltes gràcies.